

تحلیل ساختار فضاهای شهری مطلوب زنان با تأکید بر امنیت در شهر ایرانی - اسلامی

(مطالعه موردی: محله مهدی‌القدم ارومیه)

اصغر عابدینی* - استادیار گروه شهرسازی، دانشگاه ارومیه
زبیده کریمی - کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه ارومیه
مینا گلشنی - کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه ارومیه
نیلوفر نظری - کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه ارومیه

پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۱۲/۲۳ تأیید مقاله: ۱۳۹۶/۱۱/۱۱

چکیده

امنیت به‌عنوان نیازی اساسی در اجتماعات انسانی، جایگاه خاصی دارد. در این بین، زنان به واسطه خصوصیات بیولوژیک، مسئولیت‌ها و نگاه متفاوت، در مقایسه با مردان ارتباط متمایزی با فضا برقرار می‌کنند. آنان به تسهیلات خاصی از فضا نیازمند هستند تا اطمینان‌شان از حضور امن در فضاهای شهری افزایش یابد. ایمن‌سازی فضاهای شهری یکی از ضروریات اساسی شهرسازی، به‌ویژه شهرسازی ایرانی-اسلامی است. پژوهش حاضر در پی تحلیل ساختار فضای شهری محله مهدی‌القدم، از محلات قدیمی شهر ارومیه با هدف سنجش شاخصه‌های شهر ایرانی-اسلامی و تعیین میزان مطلوبیت ساختار فضاهای شهری این محله در رابطه با نیازهای امنیتی زنان بوده است. روش پژوهش به‌صورت توصیفی-تحلیلی، پیمایشی و با استفاده از نرم‌افزار Spss و GIS است. به‌منظور درک بهتر و سنجش میانگین شاخص‌های فضای شهری مناسب زنان، به‌ویژه شاخص امنیت، محله مهدی‌القدم به ۲ بخش تقسیم شده است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۲۳۹ نمونه انتخاب شد که برای بخش ۱ و بخش ۲ به ترتیب ۱۱۹ و ۱۲۰ نمونه است. در این پژوهش به‌منظور دست‌یابی به قضاوتی صحیح از ۹ شاخص استفاده و این شاخص‌ها در دو بخش محله از طریق آزمون‌های T تک‌نمونه‌ای و T زوجی تحلیل شد. نتایج نشان می‌دهد بین شاخص‌های انتخابی و شاخص امنیت در دو بخش محله، به‌جز ۲ مورد، ۹۹ درصد رابطه معنادار وجود دارد. مقایسه میانگین شاخص‌ها نشان می‌دهد که بخش ۲ محله از نظر فضاهای شهری مطلوب زنان در سطح مناسب‌تری در مقایسه با بخش ۱ محله قرار دارد.

کلیدواژه‌ها: امنیت، زنان، ساختار فضای شهری، شهر ایرانی-اسلامی، محله مهدی‌القدم ارومیه.

مقدمه

توسعه شهری در ابعاد عینی، بیشتر ناظر بر افزایش سطح زندگی عمومی، از طریق شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های مختلف است. به منظور تحقق توسعه شهری که به دنبال بهبودبخشیدن به وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی یک جامعه است، شکل‌گیری و تقویت امنیت شهروندان امری لازم و ضروری است (رزم‌پوری، ۱۳۹۳: ۴). احساس امنیت از جمله مقولات مهم در هر جامعه‌ای به‌شمار می‌رود و مقدمه لازم برای حیات هر نظام سیاسی و اجتماعی است. احساس امنیت موضوعی روان‌شناختی و عبارت است از احساس آزادی نسبی از خطر که وضع خوشایندی در افراد جامعه ایجاد می‌کند و سبب آرامش جسمی و روحی فرد می‌شود (رجبی‌پور، ۱۳۸۴: ۹۳). در واقع امنیت یعنی رفع خطر و رفع خطر یعنی استفاده بهینه از فرصت (بزی و رضایی، ۱۳۹۱: ۲۴) همچنین امنیت یکی از نیازهای اساسی شهروندان است که به‌واسطه احساس آرامش و آسایش محیطی، اهمیت ویژه‌ای برای آن‌ها دارد. از دیدگاه بسیاری از صاحب‌نظران در تقسیم‌بندی نیازها، نیاز به امنیت بر فراز همه نیازهای اجتماعی و بعد از نیازهای زیستی قرار می‌گیرد؛ به همین دلیل ارضای این نیاز یکی از مهم‌ترین وظایف هر جامعه‌ای است؛ زیرا ناامنی، احساس آرامش و اطمینان را که لازمه وجود نشاط و شادابی اجتماعی است کاهش می‌دهد.

امنیت را می‌توان در قالب ابعاد مختلفی بررسی کرد که یکی از اصلی‌ترین مؤلفه‌های آن، امنیت اجتماعی زنان است که جامعه را سالم، آرام و مطلوب می‌کند. زنان نیمی از جمعیت جامعه را تشکیل می‌دهند و در سال‌های اخیر، به‌ویژه در کلان‌شهرها، حضور اجتماعی آن‌ها افزایش یافته است. در این بین، با بررسی پژوهش‌ها درمی‌یابیم که زنان حاضر در فضاهای شهری، امنیت یا احساس امنیت زیادی ندارند (عریضی و همکاران، ۱۳۹۱: ۹۳). ضرورت و اهمیت بررسی این موضوع هنگامی آشکار می‌شود که امکان تحرک، شاخص تبعیض اجتماعی است و کسانی که محدودیت جابه‌جایی دارند از مشارکت فعال بازمی‌مانند و نبود امنیت برای زنان چه به صورت واقعی و چه به صورت بالقوه سبب می‌شود نتوانند شهروندان تمام‌عیار به‌شمار بیایند و به راحتی در زندگی عمومی مشارکت داشته باشند (زنجانی‌زاده اعزایی، ۱۳۸۱: ۳۸) در حالی که فضاهای شهری مکان‌هایی هستند که به عموم شهروندان تعلق دارد و به‌واسطه ساختار و نوع خاص شکل‌گیری آن، به جنبه کالبدی و فیزیکی منحصر نبوده و درحقیقت با حضور انسان و فعالیت او معنا می‌یابند (کاشانی جو، ۱۳۸۹: ۹۶). هم‌اکنون، نبود برنامه‌ریزی مناسب فضاهای مذکور - چه به صورت فضاهای باز و چه غیر آن - سبب شده است که از توان‌های بالقوه این فضاها به‌گونه‌ای مطلوب بهره‌برداری نشود. در این شرایط، بذل توجه به فضاهای عمومی شهری، به‌عنوان ضرورت اساسی در برنامه‌های توسعه شهری بیانگر بازتولید این فضاها جهت تقویت وجهه فرهنگی - اجتماعی و جامعه‌شناختی است؛ مانند امنیت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نیازهای انسان از نظر مازلو، و به‌ویژه امنیت زنان در فضاهای شهری عمومی (جاجرمی و ترشیزیان، ۱۳۹۲: ۱۷۷-۱۷۸)؛ بنابراین یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های امروز طراحان در خلق و ارتقای کیفیت عرصه‌های عمومی، رسیدن به نوعی از فضاهای جمعی است که بتواند میان حضور اقشار مختلف اجتماعی و مشارکت و فعالیت آن‌ها با در نظر گرفتن امنیت به‌عنوان شاخصه مهم فضاهای عمومی تعادلی پایدار برقرار کند (رفعیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۳).

در شهر ارومیه نیز به‌تبع سایر شهرهای بزرگ کشور، بیشتر فضاهای عمومی نظیر میدان‌ها، پیاده‌راه‌ها، پارک‌ها،

خیابان‌ها و... کارایی لازم وجود ندارد و نقش ارتباطی، مهم‌ترین کارکرد آن‌ها تلقی می‌شود؛ همچنین نبود برنامه‌ریزی مناسب در فضاهای عمومی این شهر سبب شده است بسیاری از کارکردهای بالقوه این فضا بدون بهره‌برداری بماند و حضور زنان در فضاهای شهری کمرنگ شود. پژوهش حاضر در پی تحلیل ساختار فضای شهری محله مهدی القدم شهر ارومیه، یکی از محلات قدیمی با ترکیبی از آرامنه و ترک‌هاست. از آنجا که اولین نمودهای فضای عمومی در این محله، و محل برگزاری مراسم تعزیه و شبیه‌خوانی است، ضرورت بررسی ساختار فضایی و سازگاری آن با حضور زنان وجود دارد. هدف از این نوشتار، سنجش شاخصه‌های شهر ایرانی-اسلامی در محله مهدی‌القدم و تعیین میزان مطلوبیت ساختار فضاهای شهری این محله در رابطه با نیازهای امنیتی زنان با استفاده از آزمون‌های آماری T یک‌طرفه و دوطرفه است. به نظر می‌رسد بین مطلوبیت ساختارهای فضای شهری ایرانی-اسلامی و احساس امنیت زنان رابطه‌ای معنادار وجود دارد. فرض بر این است که به دلیل تفکیک جنسیتی فضاهای شهری، شانس استفاده از فضای شهری به علت ناامنی‌های فضایی برای زنان و مردان، در محله مهدی‌القدم یکسان نیست.

سابقه پژوهش

در ابتدا ضروری است به منظور جلوگیری از دوباره‌کاری و اتلاف وقت به پژوهش‌هایی پرداخته شود که قبل از پژوهش حاضر در این زمینه انجام شده است:

- مریم سادات نقیبی و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی تحت عنوان «موفقیت مؤلفه‌های امنیت فیزیکی در محلات مسکونی^۱» به دنبال شناسایی و تدوین معیارها و اصولی بوده‌اند که به احساس امنیت مرتبط است. این پژوهشگران با استفاده از ترکیب مدل‌های کمی و کیفی به این نتیجه رسیدند که ارتباط معناداری بین مؤلفه‌هایی مانند نورپردازی، خدمات عمومی، حضور افراد، فضای سبز و امنیت وجود دارد.

- امیریان، علیجانزاده و نیکنامی (۲۰۱۵)، در پژوهشی با عنوان «بررسی احساس امنیت اجتماعی و عوامل جمعیت‌شناختی در زنان سرپرست خانوار در قزوین^۲» به دنبال ارزیابی احساس امنیت اجتماعی و عوامل جمعیت‌شناختی در زنان سرپرست خانوار در قزوین در سال ۲۰۱۴ بوده‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بین درآمد، اندازه خانوار، سطح تحصیلات و احساس امنیت اجتماعی ارتباط معناداری وجود دارد.

- سید عباس آقازاده و نسیم نظری در سال ۲۰۱۵ در پژوهشی با عنوان «ارزیابی عوامل کالبدی-محیطی تأثیرگذار بر امنیت اجتماعی و شخصی در نواحی مسکونی^۳» تعریفی از مؤلفه‌های امنیت و مطالعه اثرات عوامل طراحی کالبدی-محیطی را بر جلوگیری از جرم در محله چیدر تهران بیان کردند. نتایج این پژوهش نشان داد با توجه به بهبود جنبه‌های ذهنی امنیت، جنبه‌های عینی آن باید در زمینه‌های عوامل اجتماعی (حس مالکیت)، جنبه‌های عملکردی (ساختار فضایی)، منظر (جلوگیری از آلودگی) و عوامل کالبدی (اندازه و شکل، تراکم ساختمانی مناسب) بهبود یابد.

1. Achievement to Physical Characteristics of Security in Residential Neighborhoods
2. Association of social security feeling and demographic factors in women heading households in Qazvin
3. Proposed Physical-environmental Factors Influencing Personal and Social Security in Residential Areas

- زینب افشار در سال ۱۳۹۳ در مقاله‌ای با عنوان «بررسی امنیت اجتماعی زنان در نواحی مختلف شهر» با بررسی میزان امنیت اجتماعی زنان شهر یاسوج از دیدگاه شهروندان، به شناخت محدودیت‌های زنان برای حضور در شهر و امنیت آنان، همچنین ارائه راهکارها و پیشنهادها برای دسترسی به امنیت اجتماعی زنان در جامعه پرداخت.

- عاطفه صداقتی و سیده شبناز اتحاد در سال ۱۳۹۳ در مقاله «بررسی حضور زنان در فضاهای شهری با تأکید بر شهرهای اسلامی» با بررسی وضعیت زنان در فضاهای شهری و اتخاذ رویکرد توصیفی-تحلیلی، محدودیت‌های حضور زنان را در این فضاها جست‌وجو، و درنهایت راهکارهایی به منظور افزایش حضور زنان در فضاهای شهری در راستای تأمین امنیت، افزایش نظارت، کاهش ترس و ایجاد حیات شبانه پیشنهاد کردند.

- خدارحم بزی و بیت‌اله رضایی در سال ۱۳۹۱ در مقاله خود با عنوان «بررسی ساختارهای شهری مطلوب زنان با تأکید بر امنیت در شهر زابل» از طریق پیمایش میدانی و تکمیل پرسشنامه و مدل «ارزیابی مشارکت شهری» یا همان PUA به دنبال بررسی و تحلیل وضعیت شهر زابل از نظر ساختارهای فیزیکی-کالبدی و مناسب‌سازی فضاهای شهری با توجه به نیازهای امنیتی زنان هستند. نتایج به دست آمده نشان دهنده سطح پایین امنیت شهر زابل برای زنان است؛ به طوری که نبود پارک و فضای سبز ویژه بانوان در سطح شهر مهم‌ترین اولویت جامعه نمونه در ارتباط با کاهش امنیت است.

- حنیفی اصل در سال ۱۳۸۸ در پایان‌نامه خود با عنوان «ارزیابی نقش زنان در برنامه‌ریزی ایمنی فضاهای شهری ارومیه با استفاده از روش PUA1» بیان می‌دارد وضعیت نامناسب روشنایی پیاده‌روها و معابر در شب یکی از عوامل مهم کاهش ایمنی زنان در فضاهای عمومی شهر است.

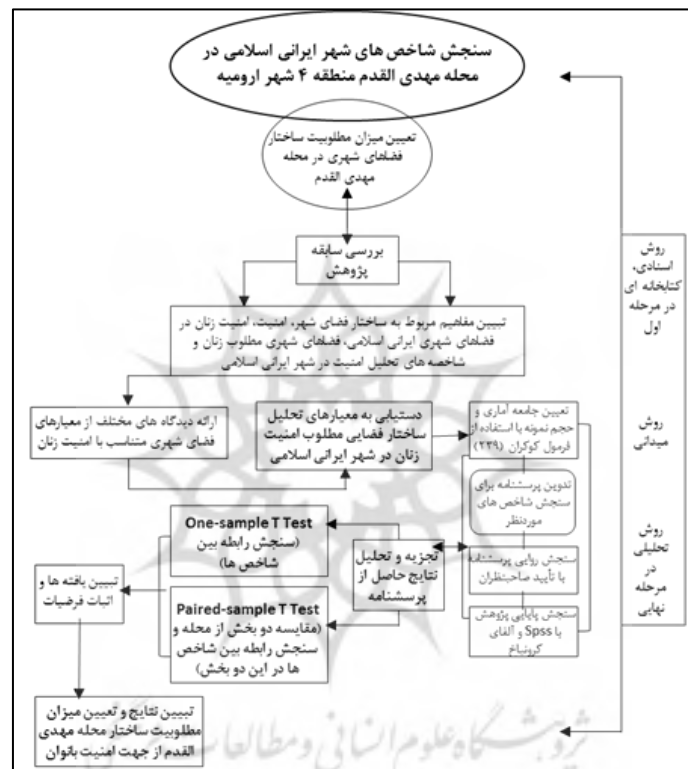
- رفیعیان و همکارانش در سال ۱۳۹۲ در مقاله‌ای با عنوان «تدقیق انگاره‌های حاکم بر حضور زنان مسلمان در عرصه‌های عمومی شهری» به ارائه انگاره‌های حاکم بر حضور زنان مسلمان در عرصه‌های عمومی شهری با تأکید بر نیازهای آنان پرداخته و دریافتند که وجود انگاره‌های دسترسی، امنیت، آسایش و... در عرصه‌های عمومی شهر، بر انگیزش حضور زنان در این عرصه‌ها مؤثر است.

روش پژوهش

رویکرد مطالعاتی منتخب در این پژوهش، استفاده از مشارکت مردمی و پرسش از بانوان حفافصل ۱۵-۶۵ سال در تحلیل ساختار فضاهای محله با رویکرد سنجش امنیت در شهر ایرانی-اسلامی در محله مهدی‌القدم است. در راستای اهداف پژوهش، محدوده منتخب به دو بخش تقسیم شده و در هر دو بخش ارزیابی‌ها براساس نتایج پرسشنامه‌های توزیع شده صورت گرفته است. محدوده منتخب برای مطالعه میدانی، شامل فضاهایی پرتردد با تنوعی از کاربری‌ها و فعالیت‌های متنوع است.

پرسشنامه‌ها در ساعات مختلف روز و شب در بین زنان استفاده‌کننده از فضا توزیع شده است. در تنظیم پرسشنامه نیز از طیف لیکرت (۵ گزینه‌ای) استفاده شده است. روایی و اعتبار پژوهش و پرسشنامه نیز با تأیید صاحب‌نظران سنجیده شده و شاخص‌های مورد سنجش در قالب پرسش‌ها منعکس شده است. حجم جامعه آماری با بهره‌گیری از روش

کوکران ۲۳۹ مورد به دست آمده و پرسشنامه‌ها در بین اقشار گوناگون بانوان در محدوده توزیع شده است. پایایی پژوهش نیز از طریق SPSS و آلفای کرونباخ سنجش و مشخص شده همه موارد پایایی مناسبی (بالتر از ۰/۶) دارند. در نهایت، پس از دسته‌بندی داده‌های خام به دست آمده، به منظور سنجش رابطه بین شاخص‌های پژوهش از آزمون T یک‌طرفه استفاده شده، در پایان نیز برای بررسی رابطه بین شاخص‌ها در دو بخش از محله به منظور مقایسه مطلوبیت ساختاری آن فضا از نظر امنیت زنان، آزمون T دوطرفه به کار رفته است. گفتنی است نوع این پژوهش، توصیفی تحلیلی و از نظر هدف کاربردی است.

نمودار ۱. فرایند پژوهش (نگارندگان، ۱۳۹۵)

مبانی نظری

ساختار فضای شهر

ساختار فضایی شهر مجموعه‌ای مرکب از ستون فقرات و شبکه‌ای به هم پیوسته از کاربری‌ها و عناصر مختلف و متنوع شهری است که شهر را در کلیت آن انسجام می‌بخشد و تاروپودش در همه گستره شهر تا انتهای ترین اجزای آن یعنی محله‌های مسکونی امتداد می‌یابد (حمیدی و همکاران، ۱۳۷۶: ۱). ساختار اصلی شهر، بخش اصلی آن است که کارکردهای اصلی در آن قرار دارد و کلیات شهر و جهات توسعه آتی آن را مشخص می‌کند؛ مانند محورهای اصلی ارتباطی، فضاهای باز عمده و بناهای عمومی. این ساختار اصلی، علاوه بر تمرکز فعالیت‌های اقتصادی، سیاسی، حکومتی، فرهنگی و مذهبی و فراغتی، روابط اجتماعی را نیز متمرکز می‌کند (بحرینی و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۵۷).

تحلیل ساختار فضای شهر و معیارهای آن

در تحلیل ساختار بر مجموعه مناسبات میان اجزای ساختار در هر پدیدار تأکید می‌شود (جان پارکر، ۱۳۸۵: ۲۱). ساختار اصلی شهرها را می‌توان با معیارها و زیرمعیارهای مختلفی بررسی و تحلیل کرد که در جدول زیر این معیارها و عناصر اصلی آن‌ها بررسی و توضیح داده شده است.

جدول ۱. معیارهای شناخت ساخت اصلی شهر (بذرگر، ۱۳۸۲: ۷۷-۹۰)

معیارها	عناصر
عوامل محیطی و طبیعی	عناصر طبیعی مانند کوه ها و رودخانه ها
پایداری	عناصر دست ساخت بشر مانند بازارها و عناصر ترکیب کننده آن، راه ها و گذرهای اصلی و اولیه ای که شهر را به سایر نقاط پیرامونی متصل می کنند و نیز عناصر مذهبی و موارد مشابه در این گروه قرار دارند.
تردد اجتماعی	این عناصر یا فضاها می توانند شامل مکان های خرید، بازارها، مکان های خدمات عمومی و دولتی، فضاهای شهری عمومی، شبکه های اصلی رفت و آمد، راسته ها و پارک های اصلی باشد.
مقیاس عملکردی	معمولا بازارها، مساجد جامع، راسته های پررفت و آمد شهر و حوزه فعالیت های اصلی از جمله عناصر و فضاهایی محسوب می شوند که از مقیاس عملکردی وسیعی برخوردارند.
اهمیت کارکردی	منظور، آن دسته از عناصر و فضاهای شهری است که دارای عملکرد مهمی هستند. اهمیت فعالیت هر محل از طریق تعداد افرادی که تحت تأثیر آن محل قرار گرفته و همچنین میزان این تأثیر تعیین می شود. میدادن و فضاهای باز از جمله این عناصرند.
عرصه عمومی	به تعبیری دیگر عرصه عمومی یعنی فضاها و تأسیساتی که به طور رایگان در اختیار هر شخص قرار می گیرد. نظیر پارک ها، میدان ها، خیابان ها، پیاده روها، بناهای عمومی، عناصر هنری، منابع اطلاعاتی، شبکه ها و نمایشگاه ها
اندازه	عناصر و فضاهای اصلی شهر عموماً از اندازه بزرگی برخوردارند این عناصر عموماً فضاهای وسیعی را در شهر اشغال می نمایند بنابراین خیابان ها به ویژه خیابان های اصلی از این جمله فضاها هستند.
ارزش های فضایی - کالبدی	در بسیاری از شهرها در غیبت عناصر طبیعی کلان، برخی ساختمان ها، خیابان ها و میدان ها یا مجموعه ای از آن ها مانند عنصری برای هویت دادن به یک مکان یا حوزه شهری یا حتی کل شهر عمل می کنند.
رابطه فضایی	اجزا و عناصر اصلی شهر توسط خطوطی بهم پیوند می خورند. این خطوط توسط پیاده روها، فضاهای باز خطی و سایر عناصر پیوند دهنده شکل می گیرد که قسمت های مختلف شهر را از نظر کالبدی به یکدیگر مرتبط می کند.

امنیت

واژه «امنیت» در کاربرد عام به معنای رهایی از مخاطرات مختلف است. تعاریف مندرج در فرهنگ لغات درباره مفهوم کلی امنیت، بر «احساس آزادی از ترس» یا «احساس ایمنی» تأکید دارند که ناظر بر امنیت مادی و روانی است، (ماندل، ۱۳۷۹: ۴۶). امنیت در سطح فردی سبب آرامش، بروز استعدادها و خلاقیت می‌شود (رضایی و حاتمی، ۱۳۹۰: ۱۳۲) و در سطح اجتماعی زمینه‌ساز توسعه است (نوروزی و فولادی سپهر، ۱۳۸۸: ۱۳۱). افزون بر این، احساس امنیت جنبه‌های عینی و ذهنی دارد. دین اسلام برای امنیت فردی و اجتماعی اهمیت خاصی قائل است و بسیاری از تعالیم خود را بر پایه حفظ امنیت سرمایه‌های وجودی انسان اعم از جان، مال، آبرو و ناموس او قرار داده است (کلاتنری خلیل‌آباد و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۷).

امنیت در فضاهای شهری

امن بودن فضا از دو مؤلفه ایمنی و امنیت تشکیل شده است. در مؤلفه ایمنی، به موارد و عوامل محیطی اشاره می‌شود که

در صورت تأمین نشدن شرایط مطلوب وقوع حوادث اجتناب‌ناپذیر می‌شود و خطرات به‌صورت بالقوه و بالفعل جان و مال حاضران، عابران و ناظران را تهدید خواهد کرد (Kelly et al., 2009: 2).

مؤلفه امنیت نیز به جرائم علیه اشخاص و اموال آنها اشاره دارد که در صورت تأمین نشدن شرایط پیشگیری‌کننده، اموال و جان حاضران، عابران و ناظران را به‌صورت بالقوه و بالفعل تهدید خواهد کرد. هر فضای شهری امن در معنای کامل آن شامل این دو مؤلفه می‌شود. شرایطی را که از فصل مشترک این دو به‌وجود آید می‌توان به‌عنوان فضای شهری امن توصیف کرد (Roth rock, 2010: 9).

در مجموع، امنیت ارتباط مستقیمی با فضا و کیفیت محیط شهری دارد. یک فضای شهری مناسب تا حد زیادی تأمین‌کننده امنیت و زمینه‌ساز نابودی انواع آسیب‌ها و معضلات اجتماعی است. فضاهای نامناسب شهری، فضاهای بی‌دفاع و محلات ناامن، از عوامل تهدیدکننده امنیت شهری و اجتماعی هستند (قرایی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۲).

امنیت زنان در فضاهای شهری (با تأکید بر فضاهای شهری ایرانی-اسلامی)

حضور زنان در فضاهای شهری شهر اسلامی جایگاه والایی دارد. با توجه به انگاره‌های شهر اسلامی، حضور زنان در فضای شهری حق مسلم آنان است. با توجه به حقوق شهروندی در جامعه مدنی امروز و رویکرد عدالت‌محور در برنامه‌ریزی و طراحی شهری لازم است شرایط حضور زنان در فضای شهری با مردان برابر باشد (اتحاد و صداقتی، ۱۳۹۳: ۸-۹). در گذشته، ساختارهای اجتماعی و سیاست‌ها در ایران متأثر از اعتقادات مذهبی بود و پوششی از دستورات دینی اسلام در سرتاسر فضای کالبدی شهرها اعمال شده بود. در این بین، ایده پوشش در قالب محله‌ها با مرزها و حریم‌های مشخص به‌خوبی جلوه‌گر، و شهرهای ایران به محله‌هایی کوچک‌تر تقسیم شده است. براساس این ایده، تفکیک جنسیتی در بیشتر فضاهای عمومی شهرهای ایران دیده می‌شد. در واقع، در طراحی فضاها مکان‌هایی ویژه برای استفاده زنان تعیین می‌شد (سلطانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۳۱). یکی از تفاوت‌های اجتماعی تعریف‌شده در این شهرها، متفاوت بودن نقش‌های اجتماعی زن و مرد است. در ساختار فضایی محله‌های شهری، امنیت زیادی برای عبور و مرور زنان حاکم بود و آنها اغلب از فضاهای شهری عمومی محروم نمی‌شدند (Alizadeh, 2007). امروزه، با توجه به رشد سریع و ناگهانی شهرها و مشکلات آنها، زندگی زنان همواره از ناامنی شهری واقعی یا بالقوه تأثیر می‌پذیرد.

ساختار فضایی شهری مطلوب بانوان

در فضاهای شهری که بستر زندگی و فعالیت شهروندان است، باید محیطی امن، سالم، پایدار و جذاب برای همه افراد با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های میان آنها گروه‌های سنی، اجتماعی و جنسی فراهم، و پاسخی مناسب به تمام اقشار اجتماعی داده شود (مازلو، ۱۹۹۹: ۹۸). فضاهای شهری و شیوه طراحی آنان بر میزان ترس آنها از فضا اثرگذار است که این میزان با مکان استقرار فضا، زمان استفاده از فضا در طول روز، وسیله حمل‌ونقل و میزان حضور سایر کاربری‌ها ارتباط دارد. به‌نظر می‌رسد سلسله‌مراتب فضاهای شهری از مهم‌ترین عوامل افزایش حضور زنان در فضاهای شهری است (اتحاد و صداقتی، ۱۳۹۳: ۸-۹). امروزه بیشتر فضاهای شهری ماهیتی جنسی‌شده یافته‌اند؛ یعنی فضای شهری در برابر

تحرك آزادانه زنان اعمال محدودیت می‌کند (کلانتری خلیل‌آباد و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۹)؛ بنابراین، به‌منظور تداوم و بقای تعاملات اجتماعی انسان و محیط، همچنین حضور فعال مردم به‌ویژه قشر حساس زنان در این فضاها، وجود امنیت یکی از اساسی‌ترین نیازهاست (خدایی و تقوایی، ۱۳۹۰: ۳).

باید توجه داشت که حضور گسترده و فعال زنان در شهر، شرط لازم و اساس سرزندگی، عدالت و امنیت شهری است، اما حضور آنان بدون فراهم‌کردن مبانی و امکانات فضایی و عملکردی لازم در ایجاد امنیت در فضاهای شهری، میسر نیست. در این خصوص به چند نظریه اشاره می‌کنیم که در آن رابطه میان احساس امنیت و حضور در فضای شهری بیان شده است.

جدول ۲. نظریات مطرح‌شده در مورد رابطه میان احساس امنیت و حضور در فضای شهری (نگارندگان، ۱۳۹۵)

ردیف	نظریه پرداز	نظریات
۱	جین جیکوبز در کتاب مرگ و زندگی شهرهای آمریکایی	نیاز به خیابانهای امن در شهر. جداسازی و تشخیص مکانهای عمومی و خصوصی. تنوع کاربری و اختلاط آنها در سطح شهر. استفاده مؤثر و سازنده از حضور عبوران پیاده در مناطق شهری برای کاهش احتمال وقوع جرایم.
۲	اسکار نیومن و رای جفری	محیط کالبدی میبایست دارای خصوصیتی مانند مکانیزم‌های نمادین، مرزها و سلسله مراتبی تعریف شده از عرصه‌های خصوصی تا عمومی باشد تا پهنه‌های مختلف درک و دانسته شود. ایجاد ظرفیت کالبدی - نظارتی در فضا تا فرصت نظارت برای ساکنان و دیگر نهادها ممکن گردد. مخالف این نظریه است که حضور فعالیتهای بیشتر و بالاخص حضور فعالیتهای تجاری میزان جرم و جنایت را کاهش می‌دهد.
۳	بیل هیلر	فضاهایی که با سایر فضاها یکپارچه شده اند پیاپی آنها را تشویق به حرکت و تماشا در آن فضاها می‌کنند. از طریق یکپارچه سازی فضا و مسیرهای حرکتی می‌توان فضاهای به هم پیوسته ای را تعریف کرد که ایمن به نظر می‌رسند.
۴	جرج کیلینگ و ویلسون و پل براتینگهام در کتاب جرم شناسی شهری	کاهش ظرفیتهای طبیعی جرم خیزی مناطق شهری. اشاره به نابسامانی طراحی محیط مصنوع. اشاره و تاکید بر ناکارآمدی قوانین و استانداردهای طراحی شهری و معماری. نقش موانع طبیعی و بازدارندهای موقعیتی در کاهش فرصت‌دهی برای تجاوزات و جرایم شهری.

شاخص‌های تحلیل امنیت در فضاهای شهری ایرانی - اسلامی

امروزه، ریشه احساس ناامنی شهروندان، به‌ویژه قشر زنان درون شهرها وجود دارد. گفتنی است معیارهای شناخت و تحلیل امنیت در پهنه شهر متفاوت، و شامل شاخص‌های کالبدی (مکانی)، کارکردی (عملکردی) و محیطی - رفتاری (ذهنی) است.

در جدول ۳، معیارهای فضای شهری متناسب با امنیت زنان از دیدگاه‌های مختلف گردآوری شده است:

جدول ۳. معیارهای فضای شهری متناسب با امنیت زنان از دیدگاه‌های مختلف (نگارندگان، ۱۳۹۵)

نگارندگان	هاشمی، ملیحه؛ میر غلامی، مرتضی (۱۳۹۰)	برقی، حمید؛ تقدیسی، احمد (۱۳۸۷)	احمدوند، زینب؛ سنایی، عباس علی (۱۳۸۷)	نقی زاده، محمد (۱۳۸۷)
معیارها	امنیت* خصوصیت درونگرایی* واحدهای مسکونی* محریمیت* خوانایی* سهولت دسترسی* تعامل اجتماعی* مشارکت زنان غناي حسی	اصل سلسله مراتب* اصل کثرت اصل وحدت اصل تمرکز و عدم تمرکز اصل تجمع اصل تباین اصل تدوام اصل تناسب	اصل عدالت* اصل عدم فساد اصل تساوی و برابری آحاد جامعه* اصل لزوم احترام به مقدسات*	عدالت* دسترسی مناسب* تناسبات مطلوب بین ابعاد فضا و کالبد با ویژگی‌های روانی و هیجانی ایجاد تعادل بین طبیعت و صنوع انسان
نگارندگان	طیبیان و همکاران (۱۳۸۷)	ایازی، علی نقی (۱۳۸۷)	برک پور، ناصر (۱۳۸۰)	امیری عارضی و هاشمی (۱۳۸۹)
معیارها	سلسله مراتب* تقویت درونگرایی* اعمال ارزش محریمیت* اعمال ارزش آرامش اعمال ارزش خلوت ارزش حیا* سادگی تنظیم شرایط محیطی در انواع اقلیم‌ها و توجه به درون بیشتر از بیرون.	امنیت* اطمینان توسعه امنیت فرهنگی و اعتقادی* برخورداري از رفاه و آسایش نظم شهری توسعه فضاهای عمومی تساوی در اعمال حقوق شهری برای همگان* انسجام اجتماعی.	راحت امن* زیبا و قابل زندگی محیط کنترل شده و خنثی معاشرت و نشاط و آرامش باشگاهها و پیاده‌روهای زیبا کافه‌ها پارک‌ها مکان‌های ورزشی و فرهنگی.	امنیت* خوانایی فضاهای شهری سرزندگی مکان‌ها سهولت دسترسی به خدمات احساسات شخصی و جمعی و تقویت حس مکان.

* معیارهای مشترک از میان معیارهای مدنظر نگارندگان مختلف

شاخص‌ها و معیارهای فضای شهری در شهر ایرانی - اسلامی، با توجه به معیارهای مشترک منتج از جدول ۳، در

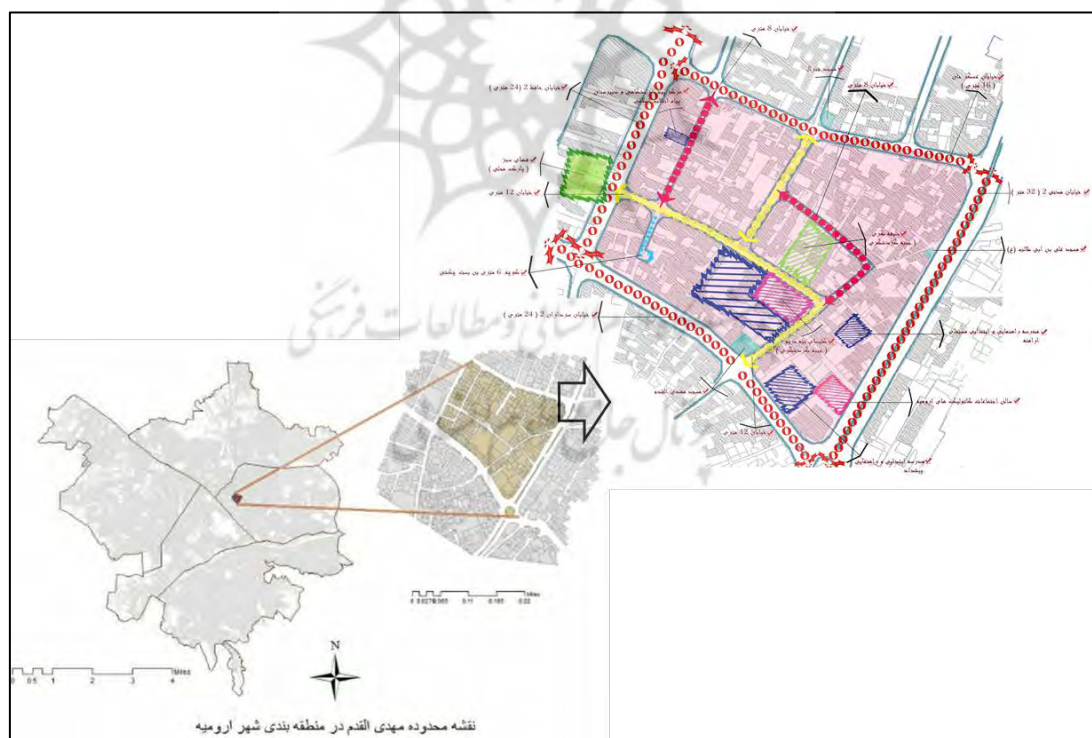
جدول ۴ آمده است:

جدول ۴. معیارهای موردنظر در تحلیل ساختار فضایی مطلوب زنان در شهر ایرانی - اسلامی (نگارندگان، ۱۳۹۵)

معیارهای مورد نظر در تحلیل ساختار فضایی مطلوب زنان در شهر ایرانی - اسلامی	معیارها
امنیت	عرف و هنجارهای اخلاقی موجود در فضاهای شهری و ساختارهای فضای شهری باعث می‌شود که زنان احساس امنیت و یا عدم امنیت را در فضا تجربه کنند.
خوانایی (غناي حسی)	تمایز میان عرصه‌ها و ارتباط بصری و کنترل ارتفاع و تابلو گذاری شفاف موجب جهت‌یابی آسان شهرنشین و حس ایمنی زنان می‌شود.
تعامل اجتماعی (مشارکت)	نظام سلسله مراتبی فضاهای شهری و امنیت بالای محلات مسکونی موجبات حضور راحت و بی‌دغدغه زنان را فراهم می‌کند. است. و زنان در یک فضای ایمن می‌توانند با همسایگان خود ارتباط داشته باشند و تعامل اجتماعی آنها بالا رود.
عدالت	ساختار چند مرکزی و نظام شکل‌گیری راه‌ها و معابر در شهرها موجب عدالت و سهولت دسترسی برای ساکنین شهر می‌شود.
دسترسی	ساختار چند مرکزی و نظام شکل‌گیری راه‌ها و معابر در شهرها موجب عدالت و سهولت دسترسی برای ساکنین شهر می‌شود.
محریمیت (حیا)	در شهرهای اسلامی نظام محله‌های بسته و کوچه‌های بن بست راه حلی برای ایجاد امنیت و ایجاد حریم می‌باشد. و یک جامعه اسلامی مطلوب را با اطمینان از مجزا شدن زندگی خصوصی از فضای عمومی ممکن می‌سازد. اگر محله نوعی فضای درونی باشد می‌توانیم فضای بزرگ شهر را بیرونی قلمداد کنیم. فضایی آزاد و مردانه و کار و گمنامی.
سلسله مراتب	نظام سلسله مراتبی فضاهای شهری و امنیت بالای محلات مسکونی موجبات حضور راحت و بی‌دغدغه زنان را فراهم می‌کند. است.
درون‌گرایی	خصوصیت درونگرایی واحدهای مسکونی در جوامع اسلامی، که خانواده در آن از حرمت و درونگرایی خاص برخوردار است، با فرهنگ جامعه کاملاً سازگار بوده و تحت تأثیر آن نیز کمابیش تا عصر جدید تدویم یافته است.
نظارت عمومی (کنترل اجتماعی)	نظارت اجتماعی از کنترل اجتماع از طریق شهروندان و همسایگان که خود از سنت و فرهنگ جامعه و شهر منشعب می‌شود و از طرفی با برنامه‌ریزی درست، این نظارت می‌تواند کم یا زیاد شود. کم هزینه‌ترین و بهترین و در عین حال مداوم و مؤثرترین روش افزایش امنیت، افزایش کنترل اجتماعی است.
اختلاط کاربری	وجود مسجد، فضای سبز و ورزشی و بازارچه در محلات به زنان این امکان را میدهد تا علاوه بر فضای خصوصی خانه در فضاهای عمومی هم با هم ملاقات و تعامل داشته باشند.

محدوده و قلمرو پژوهش

محلۀ مهدی‌القدم در منطقه چهار شهر ارومیه طبق نقشه منطقه‌بندی سال ۱۳۸۵، در محدوده خیابان‌های سرداران ۲، حافظ ۲، عسگرخان و مدنی ۲ واقع شده است که تنوعی از کاربری‌های مسکونی، تجاری، مذهبی و شبکه معابر دارد. در محله‌بندی طرح جامع سال ۱۳۸۵، این محله به محلۀ مهدی‌القدم نام‌گذاری شده است؛ مساحت آن تقریباً حدود ۹/۵ هکتار و شامل ۴۵۰۲۱ مترمربع (۴۷/۷۵ درصد) توده، ۴۱۰۶۲ مترمربع (۴۳/۵۵ درصد) فضا و ۸۱۸۹ مترمربع (۸/۶۸ درصد) معابر است. همان‌طور که از عناصر موجود در محله مشخص است، ساخت آن ترکیبی از آرامنه و ترک‌هاست. قرارگیری کلیسا و مسجد در کنار هم در این محله نشانگر وجود رابطه‌ای بین آن‌هاست که به‌نظر می‌رسد از زبان محلی سرچشمه می‌گیرد. با استناد به سنگ‌نوشته موجود در قدمگاه مسجد مهدی‌القدم، که تاریخ تعمیر قدمگاه را ۱۲۱۶ ه. ق قید کرده است، می‌توان بیان کرد که مسجد می‌بایست پیش از این تاریخ ساخته شده باشد. در تاریخ رضائیه که حدود نیم‌قرن پیش تألیف شده در کنار مساجدی چون جامع، سردار، بازارباش و غیره از مسجد مهدی‌القدم به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مساجد شهر رضائیه (ارومیه) نام برده شده است. در شهر ارومیه در سال ۱۳۶۱ ه. ش برای اولین بار بازیگران و ایفاکنندگان نقش‌های مختلف از عزاداران مسجد مهدی‌القدم، نمایش‌های تعزیه و شبیه‌خوانی را در مزار شهدای ارومیه (باغ رضوان) اجرا کردند که تاکنون نیز ادامه داشته است (شفیع‌پور، ۱۳۹۱).

نقشه ۱. ساختار کلی محله به همراه عناصر و کاربری‌های شاخص (نگارندگان، ۱۳۹۵)

بحث و تجزیه و تحلیل

به منظور درک بهتر و سنجش میانگین احساس امنیت زنان در مواجهه با فضاهای مختلف، ابتدا به دلیل تنوع و تفاوت رفتاری در فضاها، پهنه بندی از قسمت های مختلف براساس عملکرد آن ها صورت گرفت که نقشه آن براساس نقشه زیر است؛ یعنی محله به دو بخش یا بلوک تقسیم، و در توزیع پرسشنامه ها نیز ضمن نشان دادن نقشه های فضاهای شهری مذکور، طی پرسش هایی جداگانه درباره احساس امنیت زنان در مورد هر پهنه پرسش شده است. ابتدا به منظور تحلیل و بررسی میزان پایایی و روایی پرسشنامه پس از تأیید اعتبار پژوهش از جانب صاحب نظران، ضرایب آلفای تمام پرسش ها در نرم افزار Spss محاسبه شده و میزان روایی شاخص های متعدد پژوهش براساس آلفای کرونباخ در جدول ۵ آمده که به نظر می رسد همه شاخص های مورد مطالعه در حد مطلوبی روایی دارند (بزرگ تر از ۰/۶). پس از سنجش روایی پرسشنامه و پژوهش، دو مرحله تحلیل از طریق آزمون های T یک و دو طرفه، مطلوبیت شاخص ها و رابطه آن ها با هم و میزان مطلوبیت آن ها در هر دو بخش از محله بررسی شده است.

جدول ۵. بررسی ضریب آلفای کرونباخ شاخص ها (نگارندگان، ۱۳۹۵)

بخش ۱ محله		بخش ۲ محله	
شاخص	آلفای کرونباخ	شاخص	آلفای کرونباخ
خوانایی	۰/۷۳۱	خوانایی	۰/۶۴۲
تعامل اجتماعی	۰/۸۱۰	تعامل اجتماعی	۰/۸۹۹
نظارت عمومی	۰/۷۳۸	نظارت عمومی	۰/۶۰۷
عدالت	۰/۶۶۹	عدالت	۰/۸۹۸
دسترسی	۰/۹۰۰	دسترسی	۰/۷۰۴
محرمیت	۰/۷۴۰	محرمیت	۰/۷۷۷
اختلاط کاربری	۰/۷۹۹	اختلاط کاربری	۰/۸۱۳
درون گرایی و سلسله مراتب	۰/۷۴۱	درون گرایی و سلسله مراتب	۰/۷۰۸
امنیت	۰/۷۱۷	امنیت	۰/۶۹۸
عیانگین	۰/۷۶۰	میانگین	۰/۷۴۰

نقشه ۲. تفکیک محله به دو بخش (نگارندگان، ۱۳۹۵)

به منظور ارزیابی مطلوبیت شاخص‌های مدنظر از آزمون T یک طرفه استفاده کرده‌ایم؛ به این ترتیب که اگر فرض کنیم X یک متغیر تصادفی و بیانگر ویژگی مورد نظر باشد، رابطه مستقیم هریک از شاخص‌ها با شاخص امنیت را معادل گزاره $\mu > \alpha$ می‌دانیم که در آن μ مجموع X است. از این نظر انجام آزمون فرض‌های زیر اگر به رد فرض H_0 منجر شود، می‌توان رابطه مستقیم امنیت را با سایر شاخص‌ها نتیجه گرفت:

$$\begin{cases} H_0 \mu \leq \alpha \\ H_1 \mu > \alpha \end{cases}$$

در جدول زیر نتایج این آزمون به‌طور جداگانه برای هریک از شاخص‌ها در هر بخش از محله مشاهده می‌شود که با توجه به آن‌ها بین شاخص‌های مدنظر گرفته‌شده برای فضاهای شهری متناسب با امنیت زنان، رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد؛ همچنین نتایج فرض H_0 نشان می‌دهد بین هریک از این شاخص‌ها و امنیت نیز رابطه معناداری موجود است.

جدول ۶. نتایج آزمون T یک طرفه (مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵)

نتیجه آزمون	آماره			بخش بندی محله	مولفه
	تعداد	معنی داری	آماره T		
H_0 رد	۱۱۹	۰/۰۰۰	۶۲/۸۸	بخش ۱	خوانایی
H_0 رد	۱۲۰	۰/۰۰۰	۶۰/۰۶۰	بخش ۲	
H_0 رد	۱۱۹	۰/۰۰۰	۲۹/۰۳۳	بخش ۱	تعامل اجتماعی
H_0 رد	۱۲۰	۰/۰۰۰	۲۸/۹۵۴	بخش ۲	
H_0 رد	۱۱۹	۰/۰۰۰	۴۱/۱۲۰	بخش ۱	نظارت عمومی
H_0 رد	۱۲۰	۰/۰۰۰	۳۵/۸۳۱	بخش ۲	
H_0 رد	۱۱۹	۰/۰۰۰	۳۹/۹۶۷	بخش ۱	عدالت
H_0 رد	۱۲۰	۰/۰۰۰	۵۲/۲۷۰	بخش ۲	
H_0 رد	۱۱۹	۰/۰۰۰	۳۵/۳۴۰	بخش ۱	دسترسی
H_0 رد	۱۲۰	۰/۰۰۰	۴۳/۲۸۲	بخش ۲	
H_0 رد	۱۱۹	۰/۰۰۰	۵۳/۳۶۵	بخش ۱	محرمیت
H_0 رد	۱۲۰	۰/۰۰۰	۴۰/۳۶۲	بخش ۲	
H_0 رد	۱۱۹	۰/۰۰۰	۷۱/۱۵۱	بخش ۱	اختلاط کاربری
H_0 رد	۱۲۰	۰/۰۰۰	۵۸/۷۴	بخش ۲	
H_0 رد	۱۱۹	۰/۰۰۰	۲۴/۶۷۷	بخش ۱	درون‌گرایی و سلسله مراتب
H_0 رد	۱۲۰	۰/۰۰۰	۴۰/۳۶۲	بخش ۲	
H_0 رد	۱۱۹	۰/۰۰۰	۵۲/۹۲۳	بخش ۱	امنیت
H_0 رد	۱۲۰	۰/۰۰۰	۳۴/۳۹۵	بخش ۲	

در پژوهش حاضر ابتدا میانگین شاخص‌های فضای شهری مناسب برای بانوان از طریق پرسشنامه، برای بخش ۱ محله محاسبه و ثبت شد. در مرحله بعد برای بخش ۲ محله هم میانگین هریک از شاخص‌ها از طریق پرسشنامه محاسبه شد و نتایجی که در جدول ۷ مشاهده می‌شود، به‌دست آمد.

به‌منظور ارزیابی و مقایسه رابطه شاخص‌های یکسان در دو محله از آزمون T دوطرفه استفاده شد تا مشخص شود تفاوت میانگین این دو بخش از محله معنادار است یا خیر. در این قسمت از تحلیل نیز با استفاده از آزمون فرض H_0 بار دیگر ارتباط هریک از این شاخص‌ها با یکدیگر و شاخص امنیت سنجیده، و نتایج زیر دریافت شد.

با استفاده از آزمون T دوطرفه دریافتیم که در رابطه با دو شاخص خوانایی و اختلاط کاربری در دو بخش محله با تفاوت میانگین بدون معناداری مواجه هستیم؛ بنابراین فرض H_0 در مورد این شاخص‌های یکسان در دو بخش محله پذیرفته می‌شود و نتیجه می‌گیریم که این شاخص‌ها با امنیت در محله رابطه معناداری ندارند. در مورد شاخص‌های تعامل اجتماعی، نظارت عمومی، عدالت، دسترسی، حریمیت، درون‌گرایی و امنیت مشاهده می‌شود تفاوت میانگین‌ها کاملاً معنادار است و با رد فرض H_0 درمی‌یابیم که بین این شاخص‌ها در دو بخش محله و با شاخص امنیت رابطه معنادار وجود دارد.

جدول ۷. نتایج آزمون T دوطرفه (نگارندگان، ۱۳۹۵)

نتیجه آزمون	تعداد	آماره			میانگین	مؤلفه	حقت
		معنی داری	اختلاف آماره T	اختلاف میانگین			
H_0 قبول	۲۳۹	۰/۴۷۷	۰/۷۱۴	۰/۱۷۶	۳/۵۰	خوانایی بخش ۱	جفت کردن
					۳/۴۵	خوانایی بخش ۲	
H_0 رد	۲۳۹	۰/۰۰۸	۰/۱۶۷	۰/۴۱۱	۲/۹۶	تعامل اجتماعی بخش ۱	جفت کردن
					۲/۸۲	تعامل اجتماعی بخش ۲	
H_0 رد	۲۳۹	۰/۰۰۰	-۱۱/۵۱۴	-۳/۴۱۱	۲/۱۱	نظارت عمومی بخش ۱	جفت کردن
					۳/۲۵	نظارت عمومی بخش ۲	
H_0 رد	۲۳۹	۰/۰۲۵	-۱/۵۴۷	-۰/۴۱۱	۳/۱۷	عدالت بخش ۱	جفت کردن
					۳/۶۱	عدالت بخش ۲	
H_0 رد	۲۳۹	۰/۰۰۰	-۵/۶۴۳	-۱/۴۷۰	۲/۹۱	دسترسی بخش ۱	جفت کردن
					۳/۶۴	دسترسی بخش ۲	
H_0 رد	۲۳۹	۰/۰۲۰	۲/۳۶۵	۰/۵۸۸	۳/۹۴	حریمیت بخش ۱	جفت کردن
					۳/۶۴	حریمیت بخش ۲	
H_0 قبول	۲۳۹	۰/۷۲۳	-۰/۳۵۵	-۰/۰۵۸	۳/۸۵	اختلاط کاربری بخش ۱	جفت کردن
					۳/۸۸	اختلاط کاربری بخش ۲	
H_0 رد	۲۳۹	۰/۰۰۰	-۱۳/۱۹۲	-۲/۸۸۸	۲/۲۰	درون‌گرایی بخش ۱	جفت کردن
					۳/۶۴	درون‌گرایی بخش ۲	
H_0 رد	۲۳۹	۰/۰۰۳	-۳/۰۵۲	-۰/۷۷۳	۲/۵۴	امنیت بخش ۱	جفت کردن
					۲/۸۰	امنیت بخش ۲	

نتیجه‌گیری

امنیت نخستین لازمه حیات انسان‌ها و مهم‌ترین شرط زندگی سالم اجتماعی در شهر ایرانی اسلامی است که در صورت نبود آن، دیگر نعمت‌های مادی و معنوی با خطر مواجه خواهد شد. زنان و فضاهای شهری که در آن زندگی می‌کنند کلتی تفکیک‌ناپذیر از یکدیگر هستند، این فضاها عرصه اجرای کارکردهای اجتماعی‌اند که امنیت آن‌ها، یکی از اساسی‌ترین نیازها برای تداوم حضور زنان در اجتماع امروزی است؛ همچنین بسیاری از تعاملات اجتماعی در این فضاها صورت می‌گیرد. در این نوشتار سعی بر آن شد که رابطه بین ساختارهای فضایی شهری و حس امنیت زنان در شهر ایرانی - اسلامی یافت شود. با استفاده از آزمون T یک‌طرفه مشخص شد که بین شاخص امنیت و شاخص‌های فضای شهری مطلوب زنان رابطه معناداری وجود دارد که این نتیجه از سنجش سطح امنیت و سایر شاخص‌های مرتبط در دو

بخش محله به‌دست آمد. در مرحله بعد برای مقایسه میزان مطلوبیت شاخص‌ها در دو بخش محله از آزمون T دوطرفه استفاده شد که با استفاده از آن میانگین شاخص‌ها در دو بخش از محله با یکدیگر مقایسه شد. در پایان، با توجه به نتایج درمی‌یابیم که بین شاخص‌های انتخابی و شاخص امنیت در دو بخش از محله رابطه معناداری تا ۹۹ درصد وجود دارد. در بخش‌های تفکیک‌شده محله با ساختار فضای شهری متفاوتی روبه‌رو هستیم؛ بنابراین تفاوت میانگین‌ها در دو بخش توجیه‌شدنی است. مقایسه میانگین شاخص‌ها نشان داد که بخش ۲ محله در مقایسه با بخش ۱، در سطح بهتر و بالاتری از نظر امنیت و فضای شهری مطلوب زنان قرار دارد. در بخش ۱ محله به دلیل ناکارآمدی شاخص‌ها و پایین بودن سطح آن‌ها در ایجاد امنیت، شاهد سطح پایین امنیت بودیم، اما در بخش ۲ محله وجود شاخص‌های بارزتر و بالاتر بودن سطح آن‌ها، امنیت بیشتری را در آن محدوده به‌وجود آورده است؛ همچنین مشخص شد میزان استفاده و بهره‌مندی یکسان مردان و زنان در دسترسی به خدمات و تسهیلات در محله و شانس استفاده از فضاهای شهری، امنیت را به‌طور یکسان بالا می‌برد. در این محله شاهد بی‌عدالتی فضایی و دسترسی نابرابر به خدمات شهری بین دو گروه مردان و زنان هستیم که از این بین سهم مردان از خدمات در مقایسه با زنان بیشتر است.

منابع

- احمدوند، زینب و عباسعلی سنایی، (۱۳۸۷)، برخی از اصول حاکم بر مناسبات شهرسازی و شهروندی در متون اسلامی، نخستین همایش آرمان‌شهر اسلامی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، صص ۱۷۹-۲۱۰.
- افشار، زینب (۱۳۹۳)، «بررسی امنیتی اجتماعی زنان در نواحی مختلف شهر یاسوج»، فصلنامه علمی-تخصصی دانش انتظامی کهگیلویه و بویراحمد، شماره ۱۵ دوره هفتم، صص ۱-۱۹.
- امیری عارف، مهدی و ملیحه هاشمی (۱۳۸۹)، تدوین و به‌کارگیری AHP با هدف مناسب‌سازی فضاهای شهری برای استفاده گروه‌های خاص (زنان)، سومین کنفرانس بین‌المللی انجمن ایرانی تحقیق در عملیات.
- ایازی، علی‌نقی (۱۳۸۷)، تبیین اندیشه‌های اسلامی پیرامون شهر و شهرنشینی با تأکید بر متون دینی، نخستین همایش آرمان‌شهر اسلامی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، صص ۱۰۳-۱۲۱.
- بحرینی، حسین و همکاران (۱۳۸۸)، طراحی شهری معاصر، انتشارات دانشگاه تهران.
- بذرگر، مجید (۱۳۸۲)، شهرسازی و ساخت اصلی شهر، نشر کوشامهر، شیراز.
- برقی، حمید و احمد تقدیسی (۱۳۸۷)، بررسی چگونگی شکل‌گیری شهرهای اسلامی و ویژگی‌های آن، نخستین همایش آرمان‌شهر اسلامی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، صص ۱۲۳-۱۳۳.
- برک‌پور، ناصر (۱۳۸۰)، «جنسیت، فضای شهری و جامعه مدنی؛ گفت‌وگو با ترانه یلدا»، شهرداری‌ها، شماره ۲۶، صص ۲۱.
- بزی، خدارحم و بیت‌اله رضایی (۱۳۹۱)، «بررسی ساختارهای شهری مطلوب زنان با تأکید بر امنیت در شهر زابل»، مجله آمایش جغرافیایی، سال دوم، شماره ۵، صص ۱۹-۳۶.
- جاجرمی، کاظم و پروش ترشیزیان (۱۳۹۲)، «نوسازی فضاهای عمومی شهری با تأکید بر ساختار مدیریتی (نمونه موردی: کلان‌شهر تهران: منطقه پنج شهرداری)» فصلنامه بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران، سال یازدهم، شماره ۳۸، صص ۱۷۵-۱۹۹.
- جان، پارکر (۱۳۸۵)، ساختاربندی، ترجمه امیرعباس سعیدی‌پور، تهران، آشیان، چهارم.
- حمیدی، محمد و همکاران (۱۳۷۶)، استخوان‌بندی شهر تهران.

حنیفی اصل، یاسین (۱۳۸۸)، ارزیابی نقش زنان در برنامه‌ریزی ایمنی فضاهای شهری ارومیه با استفاده از روش PUA، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات، دانشگاه زابل.

خدایی، زهرا و علی‌اکبر تقوایی (۱۳۹۰)، «شخصیت‌شناسی شهر اسلامی با تأکید بر ابعاد کالبدی شهر اسلامی» فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۴، صص ۱۰۳-۱۱۳.

رجیبی‌پور، محمود (۱۳۸۴)، درآمدی بر عوامل مؤثر بر احساس امنیت، کنکاشی بر جنبه‌های مختلف امنیت عمومی و پلیس، مجموعه مقالات ۲، معاونت پژوهش دانشگاه علوم انتظامی.

رزم‌پوری، علی‌اکبر، رهنما، سید محمد و زینب افشار (۱۳۹۳)، بررسی امنیت اجتماعی زنان در نواحی مختلف شهر یاسوج، دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی - انتظامی استان کهگیلویه و بویراحمد.

رشیدپور، نازیلا، قرایی، فریبا و نفیسه رادجهانبانی (۱۳۸۹)، «بررسی و سنجش حس امنیت در مناطق مختلف شهری (نمونه موردی: مناطق ۲ و ۱۱ تهران)»، آرمان‌شهر، شماره ۴، صص ۱۷-۳۲.

رضایی، علی محمد و حمیدرضا حاتمی (۱۳۸۹)، «روش‌شناسی تحقیقات علمی مقایسه‌ای در حوزه امنیت»، مجله توسعه انسانی پلیس، شماره ۳۱، صص ۱۳۱-۱۴۸.

رفعیان، مجتبی و همکاران (۱۳۹۲)، «تدقیق انگاره‌های حاکم بر حضور زنان مسلمان در عرصه‌های عمومی شهری (نمونه موردی: شیراز)».

زنجانی‌زاده، هما و شهلا اعزازی (۱۳۸۱)، «زنان و امنیت شهر»، مجله ادبیات و علوم انسانی مشهد، شماره ۳۴.

سلطانی، لیلا، زنگی‌آبادی، علی مهین و نسترن (۱۳۹۰)، «برنامه‌ریزی شهری در جهت ارتقای هویت ایرانی-اسلامی زنان با تأکید بر نقش محله‌های شهری»، فصلنامه علمی-پژوهشی شهر ایرانی-اسلامی، شماره ۴، صص ۲۹-۳۶.

شفیع‌پور یوردشاهی، طاهر (۱۳۹۱)، محلات قدیمی ارومیه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات ارومیه.

صداقتی، عاطفه و شبناز اتحاد (۱۳۹۳)، «بررسی حضور زنان در فضاهای شهری با تأکید بر شهرهای اسلامی»، ششمین کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر مؤلفه‌های شهر اسلامی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ۲۱-۲۲ آبان.

طیبیان، منوچهر، چریگو، نصیبه و انسیه عبداللهی مهر (۱۳۹۰)، «بازتاب اصل سلسله‌مراتب در شهرهای ایرانی-اسلامی»، نشریه آرمان‌شهر، شماره ۷.

عریضی، فروغ‌السادات، محمدی، اصغر و ساسان گل نسا (۱۳۹۱)، رابطه ویژگی‌های اجتماعی و فردی زنان بر احساس امنیت آنان در اماکن عمومی شهر بندرعباس، فصلنامه مطالعات شهری، سال دوم، شماره ۴، صص ۹۱-۱۰۹.

کاشانی جو، خشایار (۱۳۸۹)، «بازشناخت رویکردهای نظری به فضاهای عمومی شهری»، نشریه هویت شهر، سال چهارم، شماره ۶، بهار و تابستان ۸۹، صص ۹۵-۱۰۶.

کلانتری، حسین و همکاران (۱۳۹۲)، «برنامه‌ریزی فضاهای امن شهری مبتنی بر تفکیک جنسیتی با رویکرد CPTED» (نمونه موردی: محله فرهنگیان، شهر بناب)، فصلنامه مطالعات شهر ایرانی-اسلامی، شماره ۱۲، صص ۱۵-۲۶.

مازلو، ابراهام اچ، (۱۳۷۵)، انگیزش و شخصیت، ترجمه احمد رضوانی مشهد، چاپ انتشارات آستان قدس.

ماندل، رابرت (۱۳۷۹)، چهره متغیر امنیت ملی، (ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی)، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران.

نقی زاده، محمد (۱۳۸۷)، شهر و معماری اسلامی (تجلیات و عینیات)، مانی، تهران.

نوروزی، سارا فیض‌اله و فولادی سپهر، (۱۳۸۸)، «احساس امنیت اجتماعی زنان ۱۵-۲۹ ساله شهر تهران و عوامل اجتماعی مؤثر

بر آن»، بررسی اولین همایش ملی معماری و شهرسازی اسلامی: تبریز، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، صص ۹۹۵-۱۰۱۴، فصلنامه راهبرد، سال هجدهم، شماره ۵۳، صص ۱۲۹-۱۵۹.

هاشمی، ملیحه و مرتضی میرغلامی، (۱۳۹۰)، بازتاب جنسیت در فضاهای شهری سنتی ایران در دوره صفویه.

Agha Yazdanfar, A, and Nazari, N. (2015), *Proposed Physical-environmental Factors Influencing Personal and Social Security in Residential Areas*, Procedia - Social and Behavioral Sciences, Vol. 201: 265-274, AcE- Bs 2015 Tehran (6th Asian Conference on Environment-Behavior Studies), Iran University of Science & Technology, Tehran, Iran.

Alizadeh, H. (2007), *Change conception of women's public space in that Kurdish city*, Vol.24, No.6: 410-421.

Amiriyani, S., Alijanzadeh, M., and Niknami, A. (2015), *Association of social security feeling and demographic factors in women heading households in Qazvin*, Short Communication, JQUMS, Vol.19, No.5: 66-70.

Kelly, Eric D., Crabtree, D. (2009), *Securing The Built Environment: An Analysis Crime Prevention Through Environmental Design*, Ball State University, Muncie, Indiana.

Naghibi, M. et al., (2015), *Achievement to Physical Characteristics of Security in Residential Neighborhoods*, Procedia - Social and Behavioral Sciences, Vol. 201, 265-274, AcE-Bs 2015 Tehran (6th Asian Conference on Environment-Behavior Studies), Iran University of Science and Technology, Tehran, Iran.

Roth rock, Sara E. (2010), *Antiterrorism design and public safety: reconciling CPTED with the post*, Massachusetts Institute of Technology, Dept. of Urban Studies and Planning.